TÂRGOVIŞTE – O CETATE A SPIRITULUI ROMÂNESC

Discurs de recepţie

Prof. univ. dr. Petre Gheorghe Bârlea
Universitatea „Ovidius" Constanța
Universitatea „Valahia" Târgovişte
gbarlea@yahoo.fr

I. Când folosim sintagme de tipul „Târgovişte – leagănul limbii române literare, al tiparului românesc şi al literaturii române moderne", riscăm să provocăm zâmbete ironice. Metonimiile de acest tip par depăşite astăzi, când cercetările moderne dezvăluie origini multiple ale fenomenului cultural național. Pe de altă parte, ideea de „patrimoniu local" nu este considerată mai puțin desuetă, într-o lume a mondializării fără opreliști, cum este cea în care trăim acum.

Ne-am asumat cu bună ştiință aceste riscuri, pornind de la premisa că evocarea rolului Târgovişteiși a ținuturilor valahe străbătute de apele Dâmboviței, Ialomiței şi Ilfovului (dar şi ale Argeşului, Colentinei, Cricovului ş.a.), în contextul întâlnirii celor mai strălucite spirite dăruite limbii şi literaturii române, îşi are rostul ei, măcar informativ, ca titlu de curiozitate, dacă nu alternativ.

Pentru un cunoscător al istoriei culturii româneşti, Târgovişteaapare să fi fost, încă de la începuturile atestării ei (1396, într-un document semnat de Mircea cel Bătrân), un

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

locum geniale, tărâmul dătător de har creator în mânuirea *Cuvântului* – rostit şi scris.

II. Între 1508 şi 1512 s-au imprimat aici, sub îngrijirea călugărului-tipograf Macarie, primele trei cărţi de pe teritoriul Ţării Româneşti (*Liturghier* – 1508; *Octoih* – 1510; *Evangheliar* – 1512), în slavonă, deocamdată, dar acest lucru a asigurat circulaţia lucrărilor respective în tot Sud-Estul Europei.

După mai puţin de trei decenii, în tiparniţa aflată în centrul oraşului, în clopotniţa fostei Mitropolii a Ţării Româneşti, se deschidea o adevărată şcoală de meşteşugari tipografi, condusă de Dimitrie Liubavici, instruit tot la Veneţia, ca şi Macarie. Nepot al fostului cneaz sârb Bojidar Vukovici, devenit proprietar de tipografie în refugiul său din Veneţia, D. Liubavici a scos, cu literele ieromonahului Moise şi împreună cu ucenicii săi, Petru şi Oprea, un *Molitvelnic* (1545); un *Apostol* (1547) şi încă trei cărţi de cult.

Apoi, tipografia a fost preluată de Oprea, devenit, între timp, logofăt. În 1557, acesta, însoţit de ucenicul său, Coresi, trece munţii, pentru a tipări *Octoihul mic* (slavonesc), la Braşov, ca angajaţi ai lui Hans Benkner[1].

Din anul 1558, putem vorbi despre a patra generaţie de tipografi la Târgovişte, căci în acel an se remarcă aici Diaconul Coresi, prin prima carte pentru care îşi asumă responsabilitatea de coordonator, *Triodul penticostar*. Diaconul s-a născut, după toate probabilităţile, în Cucuteni, pe stânga drumului Târgovişte-Pietroşiţa-Moroieni-Sinaia, de astăzi, pe unde avea

[1] Din familia cu trei generaţii de bărbaţi (Johannis/Hans Benkner bunicul, tatăl, fiul, care şi-au transmis responsabilităţile de primar, senator, om de afaceri şi lider al Reformei bisericeşti în Transilvania şi care au avut numeroase implicaţii – colaterale, deseori – în istoria culturii româneşti.

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

să treacă în drumurile sale de profesionist al tiparului spre Braşov, spre Râşnov, Sebeş etc. Antroponime de tipul Coreasă, Nicor, Oprea sunt frecvente şi astăzi în Cucutenii de Dâmbovița. Apoi i se oferă condiții mai bune de lucru la Braşov, unde va scoate următoarele 18 cărți, din totalul de 21, care sunt atestate cu certitudine în dreptul activității sale. Ciclul va fi încheiat tot la Târgovişte, în 1583, când va tipări ultima sa carte, *Evanghelia*[2].

Sub Matei Basarab, tipăriturile se mută din Dealul Mănăstirii în clopotnița Mitropoliei din centrul oraşului, între 1643 şi 1652, producția de carte diversificându-se. De pildă, în 1652 apare prima culegere românească de legi, *Îndreptarea legii*, cunoscută şi sub numele de *Pravila cea Mare* sau *Pravila de la Târgovişte*[3], tradusă din greceşte de Daniil Andrean Panoneanul, Pantelimon Ligaridis şi Constantin Cantacuzino, cu adăugiri din *Pravila lui Vasile Lupu*.

În sfârşit, activitatea vechilor tiparnițe continuă până în secolul al XVIII-lea, cu zeci de cărți, în toate domeniile cultivate în epocă. Este suficient să amintim că între 1709 şi 1715, Antim Ivireanu, Gh. Radovici şi Mitrofan Grigoraş au scos 18 cărți de cult, dar şi texte juridice, istorice, culegeri de filosofie antică etc.

Despre toate acestea se pot găsi detalii în Muzeul Tiparului şi Cărții Vechi Româneşti, instalat întâi în casa construită pe fundația reşedinței Constantin Cantacuzino, mutată apoi în

[2] Cf. P. Gh. Bârlea, „Despre aşa-zisele traduceri ale Diaconului Coresi şi despre rolul lor în făurirea limbii române literare", în: Petre Gheorghe Bârlea, 2016, *Traduceri şi traducători. Pagini din istoria culturii române*. Ediție îngrijită de Sorin Guia, Iaşi: Editura Universității „Al. I. Cuza", pp. 157-176.

[3] Deosebită de *Pravila cea Mică* sau *Pravila de la Govora*, 1640-1641. Ambele sunt datorate lui Matei Basarab.

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

construcţia nouă, realizată însă după schiţa de epocă a Casei Aramă, în incinta Curţii Domneşti, în zona Bălaşa Doamna, rezervată în urmă cu trei secole fiicelor lui Constantin Brâncoveanu.

III. În principiu, despre *limba română literară* se vorbeşte începând cu Diaconul Coresi, cel care a autohtonizat, la jumătatea secolului al XVI-lea, cărţile de cult comandate de autorităţile administrative şi religioase ortodoxe, dar mai ales calvine şi lutherane. Tălmăcitorii şi tipografii valorificau, cum se spune, graiul comunităţilor de vorbitori instruiţi din triunghiul Târgovişte – Braşov – Bucureşti.

Totuşi, virtuţile compensatorii ale limbii române, în cazul traducerilor, precum şi performanţele creatoare în opere originale se remarcaseră cu mult timp în urmă. Astăzi ştim sigur că au fost scrise lucrări care nu au văzut lumina tiparului decât mai târziu, dar au circulat în manuscrise pe spaţii largi.

– Astfel, între 1517 şi 1521, este redactată lucrarea *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Teodosie* – care fondează genul parenetic în literatura din Ţara Românească. Redactată în slavonă, lucrarea a fost tradusă întâi în greacă (de către Manuil din Corint, mare retor al Patriarhiei Constantinopolelui, pe la 1525), iar apoi în română – abia prin sec. al XVII-lea (pe la 1630-1634), probabil şi cu sprijinul lui Udrişte Năsturel.

– În aceeaşi perioadă (cca 1517-1521) a fost redactată la Mănăstirea Dealu şi prima lucrare hagiografică pe teritoriul românesc, *Viaţa şi traiul Sfântului Nifon,* de către Gavril Protul. O biografie, în intenţie, lucrarea este valoroasă prin compendiul istoric pe care îl conţine. Înainte de 1597 trebuie să fi fost scrisă cea dintâi cronică oficială originală românească păstrată, oarecum, de-a lungul vremii: *Cronica domniei lui Mihai*

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

Viteazul, datorată lui Teodosie Rudeanu, boier muntean, sfetnic de taină al „celui dintâi întregitor de țară". De fapt, cum se ştie, originalul românesc s-a pierdut, dar se păstrează fragmentele incluse în *Letopiseţul Cantacuzinesc*, apoi traducerea integrală (?) a manuscrisului românesc în limba polonă, realizată de Andrei Taranowski, precum şi pasajele prelucrate în cronica latinească despre Mihai Viteazul, scrisă de Balthazar Walther, în 1597. Cronica a fost continuată, cu evenimentele notate „la zi" pe anul 1598, de către Petru Grigorovici Armeanul, alt colaborator apropiat al lui Mihai Viteazul.

IV. Cu aceasta, am intrat însă în domeniul cronicilor muntene. Fără să aibă celebritatea celor moldoveneşti, cronicile muntene sunt, totuşi, nu doar valoroase surse de date istorice, ci şi mostre de limbă românească vie, colorată, aptă să redea stilul incisiv muntenesc, cu imprecații, blesteme, dezvoltări retorice la fel de marcate stilistic ca povestirile şi descrierile din cronicile îmbrăcate în dulcele molcom grai moldovenesc.

Mai ales Radu Mihnea a sprijinit creațiile – mai mult sau mai puțin beletristice – ale cronicarilor locali. Avea şi de ce să o facă, ținând cont de „istoria" sa de domnitor, chiar mai învolburată decât a lui Vlad Țepeş: a trăit doar 40 de ani şi a ocupat scaunul domnesc de 6 ori – față de Vlad Țepeş, care revenise doar de 3 ori la domnie!

Matei al Mirelor (fost mitropolit al Mirelor), pe atunci egumen la Mănăstirea Dealu, a scris, în 1618, o *Istorie a celor întâmplate în Țara Românească de la Şerban Vodă până la Gavriil Vodă*, precum şi o cronică rimată (de data aceasta, în greacă) *Scurtă povestire după Şerban Vodă*[4].

[4] Este vorba despre campania lui G. Bathory în Țara Românească, între 1600-1611.

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

Şi tot atunci, sub Mihnea Radu, se scrie *Cronograful Ţării Româneşti* (1620), al lui ***Mihail Moxa*** (1590-1650), prima istorie universală redactată în româneşte.

– De obicei, însă, istoriile literare şi lingvistice înregistrează alţi cronicari „munteni", mai importanţi, prin amploare lucrărilor redactate sau doar sprijinite material, în această epocă.

a) Tinerii învăţaţi din familia boierilor ***Băleni***, locuitori ai comunei aflate la 20 de km de Târgovişte, pe vechiul drum de poştă al Bucureştiului. În casa lor, existentă astăzi, sub formă de han re-refăcut, după vechile planuri, s-a scris o bună parte din *Cronica Ţării Româneşti* (autori: Radu şi, parţial, Udrea Băleanu – nepoţi ai lui Pătraşcu cel Bun, iar Udrea – şi căpitan al lui Mihai Viteazul).

b) Tinerii învăţaţi din neamul ***Cantacuzinilor*** – din facţiunea de opoziţie, cum am spune astăzi. Constantin – postelnicul, dregător al sus-pomenitului Radu Mihnea, apoi al lui Matei Basarab, nu a scris, dar a realizat o performanţă unică în istoria ţărilor române din acea epocă: a reuşit să impună în dregătorii publice pe toţi cei şase fii ai săi, iar apoi şi pe nepoţi. Mulţi dintre aceştia şi-au legat numele de cultura scrisă românească.

Cel mai cunoscut dintre ei este ***Constantin Cantacuzino*** – stolnicul (1640-1716), unul dintre cei mai mari umanişti români. A studiat cu cel puţin unul dintre profesorii de la celebra *Schola greca et latina* din Târgovişte (1646), plecând apoi la Universitatea din Padova. A întemeiat cea mai mare bibliotecă umanistă românească din epocă (la Mărgineni, azi comuna dâmboviţeană I. L. Caragiale). A scris o *Istorie a Ţării*

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

Româneşti[5], cu o redactare românească în stil baroc, erudit, bine documentată. Este prima lucrare în care se argumentează ştiinţific latinitatea limbii române şi originea comună a românilor din cele trei provincii. A realizat prima hartă ştiinţifică a Ţării Româneşti, tipărită la Padova, în anul 1700. A contribuit, prin clarificarea unor *loca obscura* şi a unor termeni tehnici, la editarea *Bibliei de la Bucureşti (1688)*, iniţiată de domnitorul Şerban Cantacuzino, fratele său, şi finalizată de Constantin Brîncoveanu, nepotul lor de soră.

Scrierea cea mai cunoscută a familiei este aşa-numitul *Letopiseţ Cantacuzinesc* (1690), o compilaţie începută în casa din Târgovişte (după vechile hagiografii, note etc.) şi terminată, poate, la curtea lui Stoica Ludescu, la sud-vest de Târgovişte. Este prima cronică muntenească de la sfârşitul secolului al XVII-lea.[6]

Cronicile reflectă atmosfera tulbure, cu trădări şi reclamaţii între familiile româneşti, între facţiunile politice care au făcut şi continuă să facă atât de mult rău ţării. Se manifestau conflicte permanente între Băleni şi Cantacuzini, cum spuneam, dar şi între Cantacuzini şi Cantacuzini (ramura proprietarilor din Băleni *vs* ramura din Târgovişte *vs* ramura din Bucureşti); apoi, între Cantacuzinii cei tineri şi Brâncoveanu, care le era văr primar; la un moment dat, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a apărut un conflict între Gh. Gr. Cantacuzino,

[5] Deoarece copiile manuscrise nu sunt semnate, paternitatea *Istoriei* … a fost atribuită lui N. Milescu (de către B. P. Hasdeu) sau lui D. A. Panoneanul (de către N.A. Ursu)

[6] Dintre urmaşii Cantacuzinilor târgovişteni, merită menţionaţi, Gh. Gr. Cantacuzino (1832-1913), politician, om de cultură, implicat în biografia lui M. Eminescu, George Matei Cantacuzino (1899-1960), arhitect, scriitor, om de vastă cultură, şi Gh. Cantacuzino (1937-), istoricul cetăţilor medievale din Ţara Românească, inclusiv al Târgovişţei.

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

masonul miliardar devenit şeful conservatorilor din aripa junimist-bucureşteană, şi Mihai Eminescu, cu consecinţe grave asupra celui din urmă.

În perioada veche, s-a remarcat poate cel mai învăţat cărturar muntean al vremii, deschizător de drumuri în ceea ce putem numi „umanismul românesc" – ***Udrişte Năsturel*** (c. 1596-1658), fratele Elinei Basarab şi cumnatul lui Matei Basarab. A făcut exegeză biblică, a fost cel dintâi stihuitor tipărit (înaintea lui Varlaam) – ambele tipuri de scrieri fiind în limba slavonă –, a tradus *Imitatio Christi*, de Thomas a Kempis, din latină în slavonă, asigurând circulaţia acestei importante lucrări de pietate şi ascetică creştină în toată lumea ortodoxă. Pentru limba română a făcut un dar de mare preţ, traducând în 1649 romanul popular de circulaţie universală *Viaţa sfinţilor Varlaam şi Ioasaf*. Udrişte Năsturel a rămas în istoria culturii noastre ca o personalitate mai puţin cunoscută, tocmai pentru că a fost un spirit care şi-a depăşit cu mult epoca[7].

Tot Târgovişte îi aparţine (prin mama sa, din neamul Bălenilor, şi prin dregătoria de mare vornic de Târgovişte, la 1712) şi ***Radu Popescu*** (1655-1729), cronicarul care, în *Istoriile domnilor Ţării Româneşti (1290-1728)*, a reuşit să fie mai obiectiv decât autorii *Cronicii Cantacuzinilor* şi mai verosimil decât cei ai *Cronicii Bălenilor*.

În sfârşit, ***Stoica Ludescu*** (1612-1695), omul de casă al Cantacuzinilor şi ispravnic de Târgovişte (1680), a fost, foarte probabil, autorul cronicii acestora, a lăsat moşiile sale în Ludeştii de astăzi, dimpreună cu moştenirea spirituală – cărţi, odoare etc.

[7] Cf. P. Gh. Bârlea, „Udrişte Năsturel – între slavonă, latină şi română", în: P. Gh. Bârlea, 2016, *Traduceri şi traducători. Pagini din istoria culturii române*. Ediţie îngrijită de Sorin Guia, Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza", pp. 177-193.

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

V. *Beletristica propriu-zisă* apare pe acest fond cronicăresc şi religios. Vechile „stihuri la stema ţării", dedicaţii în versuri adresate patronilor laici şi bisericeşti ai unor tipărituri sau versurile lui Petru Cercel erau încă reluări ale unor tipare de largă circulaţie bizantino-europeană.

Abia cu ***Ienăchiţă Văcărescu*** (1740-1797), influenţele străine devin mai puţin vizibile. Versul „*Creşterea limbei româneşti şi-a patriei cinstire*", din celebrul *Testament* al lui I. Văcărescu, este expresia limpede a conştiinţei de creator original. Limbii române i-a consacrat, de altfel, una dintre primele noastre gramatici, celebra *Observaţii sau băgări de seamă asupra regulelor şi orânduielelor gramaticii româneşti* (1787 – Viena şi Râmnicu-Vâlcea), în care, printre altele, propune reducerea numărului de adăugat de slove chirilice de la 43 la 33, într-un sistem mai conform cu specificul limbii române.

Fiii săi încă mai reiau vechile stihuri omagiale la stema ţării, dar apoi se specializează – ***Alecu Văcărescu*** (1769-1799) şi ***Nicolae Văcărescu*** (1782-1863), în versuri erotice, dar următoarele generaţii evadează spre lirica socială etc. Nepotul său, ***Iancu Văcărescu*** (1792-1863), ispravnic de Târgovişte, fiul lui Alecu, păstrează preocuparea pentru lirica erotică, revine la poezia patriotică, dar, aproape complet eliberat de influenţe anacreontice, bizantine etc., anunţă prin scrisul său (cf. *Poezii alese*, 1830; *Colecţii din Poeziile… d-lui Iancu Văcărescu*, 1848) pastelurile şi idilele lui V. Alecsandri, meditaţiile şi odele lui Gr. Alexandrescu; pe scurt, realizează deja sinteza tipic românească între clasicism, romantism şi iluminism. Membru al „Societăţii Literare" (1827), al „Societăţii Filarmonice", (1833) şi al „Asociaţiei Literare" (1845), a fost implicat nu numai în

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

prefigurarea fondării Academiei Române, ci şi în pregătirea Revoluţiei de la 1848 şi a Unirii din 1859.

Printre ultimele vlăstare ale acestei dinastii, se remarcă ***Elena Văcărescu*** (1864-1947), nepoata dăruită de celălalt fiu (Ioan) al lui Alecu, stabilită la Paris, unde a plecat în exil direct de la Văcăreşti (de la conacul familiei, la 5 km de Târgovişte), după episodul nefericit al idilei cu prinţul moştenitor al familiei regale, Ferdinand I de Hohenzollern-Sigmaringen. Poetă bilingvă, al cărei debut a fost vegheat de V. Hugo, Sully Prudhomme ş.a. (cf. *Chants d'Aurore*, 1886; *Le Rhapsode de la Dambovița*, 1889), dramaturg, gazetar, patron de salon literar[8], Elena Văcărescu a militat eficient pentru Unirea cea Mare, din 1918, a fost prima femeie membră a Ligii Naţiunilor, ONU de astăzi (din 1922) şi prima femeie membră a Academiei Române (1925).

VI. Poate cea mai puternică amprentă a Târgovişteі asupra limbii, literaturii şi culturii româneşti trebuie consemnată în secolul al XIX-lea, în epoca paşoptistă.

Pre-paşoptistul ***Vasile Cârlova*** (1809-1831), moldovean din ţinuturile Tutovei, la origine, dar crescut şi şcolit la Târgovişte, este considerat întemeietorul poeziei moderne româneşti. Cu cele cinci poezii pe care a apucat să le publice în scurta lui viaţă a împământenit în româna literară motivul romantic al ruinelor, deja exersat de Iancu Văcărescu, dar perfectat de Ion Heliade-Rădulescu şi de Grigore Alexandrescu.

Foarte aproape de M-rea Stelea, în chiliile unde Cârlova şi Alexandrescu au învăţat carte cu dascălii-călugări Rafail şi Mitilineu, locuia cel mai mare dintre elevii de aici, Ion

[8] Cf. P. Gh. Bârlea, „Versiune şi retroversiune în opera Elenei Văcărescu", în: P. Gh. Bârlea, 2016, *Traduceri şi traducători. Pagini din istoria culturii române*. Ediţie îngrijită de Sorin Guia, Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza", pp. 327-348.

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

Rădulescu. Plecat la nouă ani la Bucureşti, unde va deveni, după şcoala grecească, elevul lui Gheorghe Lazăr, la Şcoala Sf. Sava, ajungând el însuşi, la numai optsprezece ani, profesor, apoi director, secretar şi om bun la toate în aceeaşi şcoală, unde i-a avut elevi pe I. Ghica şi C. Bolliac. După unirea cu Şcoala franceză a lui J. A. Vaillant, pe aici vor trece Gr. Alexandrescu (plecat şi el din Târgovişte, între timp), N. Bălcescu, I. Câmpineanu ş.a. Apoi, sub numele ***Ion Heliade Rădulescu*** (1802-1872), s-a transformat, pe rând sau concomitent, în tipograful, editorul, poetul, prozatorul, memorialistul, eseistul, teoretician al literaturii, traducătorul, gazetarul, omul de şcoală şi revoluţionarul recunoscut ca adevărat *spiritus rector* al epocii paşoptiste. Lui i se datorează apariţia primului cotidian important din Ţara Românească: *Curierul Românesc*, 1829, cu suplimentul literar *Curier de ambe sexe*, 1837. Lui i se datorează înfiinţarea Academiei Române, al cărei prim preşedinte a fost (între 1867 şi 1870, când încă instituţia se numea „Societatea Academică Română"), precum şi înfiinţarea şcolilor publice (cu profil pedagogic) în capitatele de judeţ din Muntenia, începând din 1830 ş.a.m.d. În cunoscuta „Prefaţă" la *Gramatica rumânească*, Sibiu, 1828, propune încă o dată reducerea slovelor chirilice, la 28 de semne, aplicând, în revistele şi cărţile sale, alfabetul de tranziţie şi pregătind terenul pentru revenirea la literele latineşti strămoşeşti[9]. Dotat cu o putere de muncă uriaşă şi cu o viziune titanică asupra evoluţiei sociale, I. H. Rădulescu a modernizat, practic, cultura românească, pe care a dominat-o cu personalitatea sa o jumătate de secol.

[9] Cf. P. Gh. Bârlea, „Prefaţa « Gramaticii » lui Ion Heliade Rădulescu", în: *Limbă şi Literatură Română*, Societatea de Ştiinţe Filologice din România, Bucureşti, VII, 3, 1981, pp. 19-22.

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

La câteva sute de metri de casa lui Heliade, de şcoala lui Ioan Mitilineu şi de Curtea Domnească, a crescut ***Grigore Alexandrescu*** (1810-1885), cel mai mare fabulist român şi, prin calitatea sa de deschizător de drumuri în lirica socială şi filosofică, unul dintre cei mai mari poeţi români de până la M. Eminescu. Dintre promotorii Revoluţiilor de la 1848, Grigore Alexandrescu reprezintă conştiinţa cea mai curată. A fost singurul revoluţionar care nu a urmărit ceva, anume, pentru el personal („*Nimica pentru mine şi totul pentru toţi*") şi cel care a dezvăluit, ulterior, maniera în care au obţinut certificate de revoluţionari şi implicit, funcţii importante în stat, proprietăţi, stipendii viagere, pensii, inclusiv cei care acţionaseră pentru înfrângerea Revoluţiei. În plan literar, a fost un clasic printre romantici, cultivând elegia, meditaţia, epistola, satira, memorialul de călătorie etc. Altfel spus, Gr. Alexandrescu a ilustrat fenomenul „arderii etapelor", specific culturilor întârziate, de la margini de imperii şi de continente[10].

Ion Ghica (1816-1897), memorialistul, revoluţionarul, universitarul, politicianul şi diplomatul născut la Ghergani, co-fondator şi preşedinte de patru ori al Academiei Române, precum şi fratele acestuia, ***Pantazi Ghica*** (1831-1882) – prozator şi dramaturg, jurist şi economist – încheie această serie de fondatori ai culturii moderne româneşti. Fraţii Ghica, din os domnesc, au crescut la conacul din Ghergani, pe drumul Târgovişte-Bucureşti.

[10] Cf. P. Gh. Bârlea, 1984, *Pe urmele lui Grigore Alexandrescu*, Bucureşti: E.S.T.; P. Gh. Bârlea, 1998,
Grigore Alexandrescu – un clasic printre romantici, Târgovişte: Editura „Stolnicul Cantacuzino".

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

VII. Dintre marii clasici, ***I.L. Caragiale*** (1852-1912) aparține Dâmboviței prin naștere și prin spiritul zeflemist, ironic, necruțător cu defectele semenilor. Locul nașterii, satul Haimanale, care aparținuse Mănăstirii Mărgineni, se află astăzi pe drumul spre Ploiești. În trecut, ținea de regiunea Prahova și, având în vedere că viitorul scriitor a urmat școala la Ploiești, este revendicat, cu egală îndreptățire, și de prahoveni. Polemica a fost prelungită și de identificarea acelei „capitale a unui județ de munte", în care este plasată acțiunea din capodopera sa, *O scrisoare pierdută.* Ambele județe sunt „de munte". Numai că în competiția pentru prototipul capitalei provinciale care l-a inspirat pe dramaturg au intrat și județele Neamț și Argeș, unde autorul a funcționat ca revizor școlar. Și acestea sunt tot „de munte"...

VIII. Scriitorii așa-ziși „minori" nu trebuie trecuți cu vederea, chiar într-un context cultural dominat de marii deschizători de drumuri și de epoci literare românești. Într-o istorie a literaturii, scriitorii de „raftul doi" constituie mozaicul amplu pe care strălucesc piesele importante. Pe de altă parte, multe texte ale acestora au fost considerate reprezentative pentru valoarea lor educativă, pentru ilustrarea unor tendințe în cultură, ideologii literare, a unor tehnici de compoziție, strategii discursive, a unor genuri și specii literare etc.

Alexandru Vlahuță (1858-1919) a fost profesor de română și latină la Gimnaziul „Ienăchiță Văcărescu" din Târgoviște și la Școala Divizionară de ofițeri „Mănăstirea Dealu", între anii 1891-1893. Tot de la Târgoviște, din clădirea fostului Barou de avocați, aflată *vis-à-vis* de Palatul Municipalității, și-a obținut diploma de avocat de la o așa-zisă „universitate" locală de tip antreprenorial, cum i-am spune astăzi, pe care o va descrie cu (auto)ironie ca „fabrica de avocați", în nuvela intitulată *Dincă*

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

C. Buleandră. Mai important este faptul că aici, la Târgovişte, a editat prima serie a revistei literare *Armonia*, care s-a reluat de mai multe ori, de-a lungul anilor, inclusiv în vremurile recente.

Ion Alexandru Brătescu-Voineşti (1869-1946) a fost apropiat de cercurile literare importante din Bucureşti, de marile reviste literare şi premiat pentru volume ca *Întuneric şi lumina*, *Din pragul Apusului* ş.a. Avocat, violonist, pictor şi scriitor, pasionat pescar, şi-a valorificat aceste preocupări în scrierile sale. Schiţe şi povestiri precum *Puiul, Privighetoarea, Niculăiţă Minciună* au servit drept texte-suport în manualele şcolare de limba şi literatura română cam trei sferturi de secol. Casa şi parcul Brătescu-Voineşti, care în timpul vieţii serveau ca loc de întâlnire la *jour fixe* pentru oamenii de cultură ai vremii, adăpostesc astăzi Muzeul Scriitorilor Dâmboviţeni, mai ales că alături se află clădirea în stil neoromânesc zidită pe fundaţia Casei Cantacuzino, clădire ce a adăpostit, până nu demult, Muzeul Tiparului şi al Cărţii Vechi Româneşti.

Raicu Ionescu-Rion (1872-1895), tânăr absolvent al Liceului din Bârlad şi produs al Facultăţii de Litere din Iaşi, şi-a găsit şi el limanul la Târgovişte, în aceeaşi ipostază de profesor suplinitor, la catedra de română-latină, de la acelaşi Gimnaziu „Ienăchiţă Văcărescu”, între anii 1893-1895, adică imediat după ce Al. Vlahuţă a fost îndepărtat de la catedra respectivă. În anii de liceu colaborase de câteva ori la revista *Contemporanul*, a soţilor Ioan şi Sofia Nădejde. Impregnat de ideile „revoluţionare” propagate de gazeta Cercului socialist de la Iaşi, tânărul care organizase un astfel de cerc („Orientul”) şi printre colegii săi de la liceu, a folosit şederea în Târgovişte pentru a traduce în română fragmente din scrierile lui Karl Marx şi Friederich Engels. Opera lui originală (critică literară, proză, publicistică social-politică) a fost influenţată de aceştia, ca şi de

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

Herbert Spencer, Charles Darwin, Auguste Comte sau de Constantin Dobrogeanu-Gherea, Garabet Ibrăileanu, Panait Muşoiu, Ioan şi Sofia Nădejde. Singurul volum antum, *Scrieri Literare,* ..., 1895, a fost prefaţat de către Sofia Nădejde şi postfaţat de Cezar Vraja, alias G. Ibrăileanu.

Smaranda Gheorghiu, cunoscută sub numele de ***Maica Smara*** (1871-1944), s-a născut în numeroasa familie de dregători şi cărturari târgovişteni Andronescu, înrudiți cu familia lui Gr. Alexandrescu. Scriitoare pentru copii, militantă feministă, publicistă activă (a fost primul ataşat român de presă în Italia), era bună prietenă cu Veronica Micle şi, prin aceasta, cu Mihai Eminescu. Acesta a şi poreclit-o „Maica Smara", pentru că, încă din tinerețe, harnica institutoare purta tot timpul o fustă neagră, lungă (dar şi o *ie* tradițională, ca bluză). A funcționat o vreme ca inspector general în Ministerul Instrucției Publice, calitate în care a impus includerea în *curriculum*-ul şcolilor primare gimnastica (inclusiv pentru fete, idee extrem de îndrăzneață în epoca respectivă), apoi ceea ce se numea „lucru manual", precum şi alte idei inovatoare, de tipul „Şcoala în aer liber", „Excursia şcolară" etc. Poezioara ei, *Vine, vine primăvara!* (pusă pe note de institutorul-compozitor Nicolae Saxu, dascălul pentru clasele mici al Regelui Mihai) a fost publicată în manualele de citire şi manualele de muzică pentru şcolile primare, timp de aproape un secol. A participat la numeroase congrese internaționale (de istorie, educație, cultură etc.), a cunoscut personalități ca Ernest Flammarion, celebrul editor francez, sau Henrik Ibsen, dramaturgul norvegian, şi a scris pagini interesante de jurnal de călătorie[11].

[11] Petre Gheorghe Bârlea, 1987, *O româncă spre Polul Nord. Pe urmele Smarandei Gheorghiu,* Bucureşti: E.S.T.

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

Maria Cunțan (1862-1935) a scris poezie de aceeaşi factură romantică şi patriotică, educativă şi descriptivă ca şi Maica Smara. Unele dintre versurile ei au fost puse pe note, devenind romanțe şi intrând, astfel, în circuitul popular, anonim şi colectiv.

Ion C. Vissarion (1883-1951), scriitorul autodidact de la Costeştii de Titu, a fost prieten cu scriitorii de la *Facla*: Tudor Arghezi, Gala Galaction, N.D. Cocea ş.a. Notar şi funcționar comunal de meserie, a fost preocupat de soarta sătenilor, participând cu aceştia la Răscoala din 1907, motiv pentru care a şi fost întemnițat o vreme, alături de ei. Era preocupat de tehnică, încercând să creeze imposibilul: *un perpetuum mobile.* Se păstrează de la el schițele unor proiecte tehnice, precum şi corespondența cu personalități ca Benjamin Franklin sau Thomas A. Edison. Au avut succes în epocă, fiind întâmpinate cu cronici elogioase şi primind premii prestigioase, volumele de scrieri pentru adulți (cf. romanul *Răsculații*, culegerea *Florica şi alte nuvele*, 1916, dar şi pentru copii, precum *Ber-Căciulă*, 1920. Acestea din urmă au fost scrise mai ales pentru cei nouă copii ai săi – toți deveniți intelectuali cu studii superioare şi cu rol important în ştiința şi cultura națională, în învățământul românesc universitar şi preuniversitar.

IX. Şcoala de la Târgovişte (1945-2010) este fenomenul cultural-literar cel mai frapant în peisajul spiritual al epocii postbelice din România. Un grup de elevi de la Liceul „Ienăchiță Văcărescu" din Târgovişte, din anii 1940-1947 (Mircea Horia Simionescu, Costache Olăreanu, Alexandru George, Radu Petrescu), căruia i s-au alăturat ulterior prieteni şi colegi de facultate din Bucureşti – Petru Creția şi Tudor Țopa – a trăit prin şi pentru literatură în cea mai fertilă perioadă a devenirii lor intelectuale. Puternic influențați de marii scriitori români şi

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

străini, tinerii liceeni târgovişteni schimbau între ei cărţi şi reviste valoroase, participau la lungi dezbateri pe marginea acestora şi scriau mici eseuri pe diverse teme, pe care şi le citeau reciproc. Apoi au început să editeze ei înşişi, fiecare, câte o revistă-manuscris, la care colaborau cu toţii şi le schimbau, de asemenea, între ei. Au decis să nu publice oficial nici o carte până la vârsta maturităţii depline, adică pe la 40 de ani. Şi-au ţinut promisiunea şi, cu puţin înainte de 1970, au început să apară primele cărţi – „de sertar" sau (re)scrise de-a lungul anilor –, romane, nuvele, povestiri: Mircea Horia Simionescu, *Ingeniosul bine temperat. Dicţionar onomastic* (1969); Radu Petrescu, *Matei Călinescu* (1970); Al. George, *Simple întâmplări cu sensul la urmă* (1970); Costache Olăreanu, *Vedere din balcon* (1971) ş.a. Scriitura lor – calofilă, ironică, autoreflexivă şi nonconformistă – a impresionat puternic publicul cititor din acei ani. Astăzi, aceşti scriitori sunt consideraţi precursori ai postmodernismului românesc şi toată lumea se întreabă cum a fost posibil ca în plin comunism să apară şi să reziste o mişcare literară atât de bine închegată, cu un program ideologic şi estetic foarte coerent – şi în niciun caz subordonat comandamentelor „realismului socialist", impus de autorităţile vremii. În cultura română antebelică şi interbelică au existat doar câteva grupuri literar-culturale: *Junimea, Literatorul, Sburătorul, Viaţa Românească.* Apoi, în perioada postbelică, au funcţionat o vreme cele desfiinţate brutal de sistemul opresiv: *Şcoala de la Sibiu* şi *Grupul Rugului Aprins* (de la Mănăstirea Antim din Bucureşti). Niciuna dintre aceste grupări nu a avut trăsăturile şi impactul *Şcolii de la Târgovişte* asupra literaturii române, în general. Astăzi, atât în Târgovişte, cât şi în Bucureşti, Iaşi etc., scriitorii încearcă să ducă mai departe tipul de gândire şi de scriere al celor din epoca deja „clasicizată" (1946-1970-2010).

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

X. Am selectat aici doar o parte din mulțimea de nume care au dat strălucire vieții spirituale a unui loc ce pare luminat de harul divin al creativității artistice, în ciuda aspectului general şi a statutului provincial real. În tratatele de istorie locală sau istorie culturală, în monografii, în dicționarele de personalități şi în enciclopediile semnate de autorități în materie, precum Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter, Victor Petrescu, George Coandă, Ioan N. Radu, Mihai Stan şi, mai nou, Mihai Cimpoi, sunt prezentate sute de nume care au contribuit şi contribuie la bogăția vieții culturale autentice de aici.

La Târgovişte există acum o Societate a Scriitorilor Târgovişteni, o filială (cea mai mare din România) a Societății Ziariştilor Profesionişti, cercuri şi cenacluri literare, care scot reviste de profil foarte cunoscute în țară, precum *Litere* (redactori-fondatori: Mihai Stan, Tudor Cristea), *Pro Patria* (George Coandă); *Târgovişte a Literară* (Eusebiu şi Minodora Platcu). Lansări de carte, seri de lectură, festivaluri şi colocvii anuale marchează un climat literar efervescent şi de bună calitate. Festivalul „Moştenirea Văcăreştilor" este cel mai longeviv concurs de literatură din România, organizându-se de 49 de ani, fără întrerupere. Au apărut nenumărate festivaluri noi, precum „Primăvara albastră de la Pucioasa", „Constantin Virgil Bănescu" ş.a., care cumulează şi ele destui ani de existență fertilă.

S-a vorbit mult despre învățământul târgovişte an. S-au remarcat pe plan național Şcoala slavonă de la Târgovişte (sec. al XVI-lea), Şcoala de artă bisericească, condusă de Constantin Zugravul (sec. al XVII-lea), Şcoala de tipografi, cu seriile întrerupte şi reluate, evocate mai sus (sec. al XVI-lea – al XVIII-lea), Schola Graeca et Latina a erudiților Pantelimon Paisie Ligaridis şi Iganitie Petrizis (sec. al XVII-lea), Şcoala de

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

la M-rea Stelea, condusă de dascălii Rafail şi Mitilineu (începutul sec. al XIX-lea), Şcoala particulară de limbă germană a lui I. Codru-Drăguşanu (sec. al XIX-lea), Şcoala publică a lui Mihalache Drăghiceanu (sec. al XIX-lea), Liceul Militar de la Dealu şi Gimnaziul „I. Văcărescu" (sec. al XX-lea). De la acestea din urmă, profesorii au devenit, aproape fără excepţie, universitari şi academicieni, ceea ce s-a întâmplat, firesc, şi cu mulţi elevi: Elie Carafoli, Nicolae Bănescu, Gheorghe Zapan, Gheorghe Bobescu, Constantin Corduneanu, Octav Onicescu, Ştefan Ştefănescu, Titu Georgescu, Nicolae Ciorănescu, Petre Pandrea, Nicolae Cartojan, Romulus Vulcănescu, Gheorghe Guţu, Florea Fugariu, Radu Tudoran, Marin Sorescu şi mulţi alţii. Regele Mihai a făcut aici liceul, în seria 1930-1934. De fapt, numai *Schola Graeca e (sic!) Latina* (1646-1651) avea un *curriculum* de nivel mediu-superior[12], prin raportare la epoca respectivă, desigur. Iniţiativa antreprenorială de eliberare a unor diplome de avocaţi la Baroul târgovişte an de la sfârşitul secolului al XIX-lea nu se baza şi pe vreun suport instructiv atestat documentar şi, oricum, faptele sunt târzii. Necunoscătorii extrapolează această informaţie, care are o sursă exclusiv beletristică, grefând-o pe realitatea din secolul al XVII-lea a şcolii conduse de Ignatie Petritzis şi Pantelimon Paisie Ligaridis, preluând-o inclusiv în istorii ale universităţii.

Adevărul este că universitatea actuală este o realizare recentă (1992), care nu a pornit de la structuri intermediare favorizante. Cu toate acestea, Universitatea „Valahia" Târgovişte a schimbat încă o dată faţa oraşului, mai pregnant,

[12] Adaptat de P. Ligaridis după programa şcolii iezuite „Sf. Atanasie" de la Roma, pe care o urmase el însuşi, ca bursier selectat de savantul Leon Allatius, directorul Bibliotecii Vaticanului. Ligaridis a predat la şcoala din Târgovişte logica şi retorica.

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)

mai masiv, mai profund decât orice altă inițiativă culturală, privită în perspectiva istoriei.

XI. Pentru perioadele vechi, am putea spune că înflorirea literelor şi a culturii, în general, s-a datorat statutului Târgoviştei de capitală a Țării Româneşti (1396-1714). Dar, din scurta şi incompleta enumerare de mai sus rezultă că şi în perioadele ulterioare, unele de adevărată decădere economică, de uitare şi tristețe provincială, Târgoviştea şi ținuturile dâmbovițene „au rezistat prin cultură", cum se spune astăzi. Fără nici o explicație logică, dată de infrastructura care ar fi trebuit să stimuleze şi să susțină viața spirituală, au apărut aici oaze de lumină, în cele mai neaşteptate şi mai întunecate perioade de istorie social-economică.

Am remarcat mai demult că la Târgovişte pare să existe un *genius loci*, care stimulează harul creator în artele Cuvântului. Este adevărat că mulți dintre cei care au devenit valori naționale şi internaționale s-au afirmat pe deplin *după plecarea din Târgovişte*, luând cu ei în lume geniul înnăscut. Dar tot atât de adevărat este că mulți promotori ai culturii s-au născut pe alte meleaguri şi au început să producă valori spirituale *după ce s-au stabilit aici*. Încă din secolul al XIX-lea, Nicolae Bălcescu observa că nu a existat mare personalitate a culturii româneşti care să nu fi fost legată, într-un fel sau altul, de Târgovişte. Nicolae Iorga, referindu-se la epoca veche, considera Târgoviştea drept o „Florență valahă", idee preluată, în timp, de Mircea Horia Simionescu şi de mulți alții. Indiferent cum i s-ar spune, Târgoviştea generează valori – fără emfază şi fără oprelişti.

BDD-V4312 © 2017 Editura Bibliotheca
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:25 UTC)